

Konačno treba navesti da su svi popratni tekstovi u ovom izdanju sastavljeni prema sljedećim predlošcima:

Michelangelo, Rime, a cura di Ettore Borelli, Edizione Rizzoli, Milano 1975.; i *Michelangelo, Rime, a cura di Matteo Residori*, Edizione Mondadori, Milano, 1998.



Madona. Royal Academy, London

IZBOR TEKSTOVA O MICHELANGELOU I NJEGOVU PJESNIŠTVU

Michelagnuolo ima dobru put; tijelo više žilavo i koščato negoli mesnato i debelo; nadasve zdrav kako po prirodi tako po vježbanju tijela i njegovu suzdržavanju koliko u snošaju toliko u hrani; premda je u dječastvu bio bolešljiv i slabunjav, te u zrelosti imao dvije bolesti. Ali već nekoliko godina pati od mokrenja, i ta bi mu se boljka pretvorila u kamenac, da ga se nije oslobodio trudom i marom već spomenutoga gospara Realda. Uvijek je imao dobru boju u licu; a stas je njegov ovakav: srednje je tjelesne visine, širok u plećima, u ostatku tijela razmjerno s njima, više tankovit negoli ne. Obličje onoga dijela glave koje se pokazuje u licu okrugla je lika, na takav način da iznad ušiju pravi jednu šestinu više od polukruga. Tako se sljepoočnice ističu malo više nego uši, a uši više nego obrazi, a ovi više nego ostatak: na taj način glava, u razmjeru s licem, ne može se ne nazvati velikom. Čelo je u tom pogledu četvrtasto: nos malo spljošten, ne po prirodi, nego zato što mu je kao dječaku, neki po imenu Torrigiano de' Torrigiani, životinja od čovjeka i ohol, šakom gotovo odvalio nosnu hrskavicu, tako da su ga kano mrtva odnijeli kući; ali taj Torrigiano, prognan zbog toga iz Firence, umro je ružnom smrću; ali taj nos, takav kakav jest, razmjeran je prema čelu i ostatku lica. Usne su tanke, ali donja je malko deblja, tako da onomu tko ga vidi iz profila malko strši van; brada dobro prati gorespomenute dijelove. Čelo iz profila

gotovo je ispred nosa, a ovaj je malo manje nego slomljen, kad ne bi imao na sredini malu grbu. U obrvama ima malo dlaka, oči se prije mogu nazvati sitnima negoli drukčije, boje rožnate, ali šarene i posute žućkastim i plavkastim iskrama, uši ravne, kosa crna a tako i brada; samo što su mu u ovoj njegovoj dobi od sedamdeset i devet godina vlasi obilno prošarane sjedinama, a brada je račvasta, duga četiri do pet prstiju, nije mnogo gusta, kako se na njegovoj slici može djelomice vidjeti.

(Ascanio Condivi, jedan od omiljenih umjetnikovih učenika, u *Životu Michelangela Buonarrotija*, objavljenom u Rimu 1553)

Da je Michelangelo bio sklon poeziji o tome ne treba sumnjati: znamo da je u mladosti prijateljima uvečer čitao Dantea i Petrarca; i pokušavajući razumjeti duh, dobro je poslije pokazao koliko mu je to učenje bilo korisno. Ali ti isti pokušaji uvjerali su ga da bi ostao iza svojih velikih uzora i kada bi sve sposobnosti svoga genija usmjerio na poeziju, te da bi se u svakom slučaju više približio Petrarki nego Danteu. Nemoguće je proniknuti u djela prirode, ali često je veoma korisno, i uvijek veoma važno, promatrati ih. Priroda je dala Michelangelu najuzvišeniju vrlinu imaginacije oponašanja koja je potrebna da se oblikuje slikar, kipar ili arhitekt; ali oskudna mu je bila *kreativna* imaginacija pjesnika. Pjesnik izmišlja, likovni umjetnik kopira; pjesnik udahnuje dušu u cijelu kreaciju, likovni umjetnik je uljepšava; a činjenica da su svim remek-djelima likovne umjetnosti uvijek i svuda prethodila remek-djela poezije, obilno potvrđuje naše mišljenje da pjesnici pripremaju kompozicije za likovne umjetnike. Kao što je Fidija priznavao da je u prvom pjevanju *Ilijade*

našao tip svoga Zeusa s Olimpa, tako je Michelangelo govorio da je crtao svoje likove, smještao ih u skupine, davao im kretnje i izraze lica prema Danteovu spjevu.

(Ugo Foscolo, *Michelangelo*, 1822)

Iza tih *Rima* doista stoji Michelangelo, veliki Michelangelo, ali u njima uistinu nije, ili samo u rijetkim trenutcima jest, pjesnik i umjetnik Michelangelo. Sastavljao ih je zbog jednostavne »zabave« (kaže jedan biograf koji je živio blizu njega), i govorio je o svojem »nepoznavanju« te umjetnosti: doista, da je to bila prirodna forma njegova duha, da je izazvala njegovo ozbiljno zanimanje, da je bio rođeni pjesnik, sigurno bi popravio to nepoznavanje, ne bi ostao na razini zabavljanja. Njegovi pojmovi i osjećaji, pretvoreni u stihove, nisu izbjicali kao titanske vizije prema kojima je usmjeravao djela dlijeta i kista: vezali su se i ograničavali uz njegovu iskustvenu ili praktičnu osobu, ili ih je čak dijelio s drugim ljudima svoga vremena i svijuu vremena. Bila su to zaljublivanja različite kakvoće, katkada senzualna, češće sentimentalna i maštovita, zadržana u granicama udvaranja i želje; bio je to ideal platonске ljubavi, prema uzvišenoj ljepoti koja donosi blaženstvo, kako je i sam vjerovao; bile su to nesuzdržljivosti i provale burna temperamenta, muškoga duha koji je ipak često bio nesiguran i naginjao k pesimizmu; tuga kasnih godina koje je zavodljivost ljubavi još pohodila i bolno ih probadala i uznemiravala; strah od smrti i njezina privlačnost jer pruža mir; napadaji religiozne gorljivosti i skrušenosti, tradicionalne religije koja u njemu nikada nije očutila heterodoksnih muka. Sve je to stavljao u stih u uobičajenim oblicima

književnosti svoga doba, [...] postupajući s njima bez discipline i vještine književnika, dakle s mnogo neprilichnosti, zakrpa, nejasnoća, izvještačenosti, oporosti, koje se ne mogu prihvatiti, jer su stvarno neugodne, i čovjek se ne usuđuje ni zamisliti a kamoli poželjeti da ih je ublažio i uljepšao vještom pismenosti, jer ni ona ne bi bila ugodna: tako da su popravke, koje je unio njegov istoimeni pismeni potomak, potpuno izbacili moderni urednici zadržavajući onu голу stvarnost.

(Benedetto Croce, *Poesia popolare e poesia d'arte*, 1933)

Bili su to dani Michelangela, o kojemu sam čitao u stranim knjigama. On je bio čovjek koji je, divovski velik, iznad svake mjere, zaboravio nemjerljivost. Bio je to čovjek koji se uvijek vraća kad jedna epoha, našavši se pred svršetkom, još jedanput poprima svoju vrijednost. Tada netko s nje diže sav teret i baca ga u bezdan vlastitih grudi. Oni prije njega imali su bol i radost; ali samo on još osjeća cjelokupnost života; i osjeća da sve obuhvaća kao jednu stvar. Samo Bog ostaje daleko iznad njegove vrijednosti: zato ga on voli sa svom svojom dubokom mržnjom, zbog te nedostižnosti.

(Rainer Maria Rilke, *Das Stunden-buch*, oko 1900)

Kakva velika žetva, pokupljena snažnim rukama, u najdubljoj tuzi! »Sjeta je moje veselje«, nalazimo napisano u njegovim stihovima, i sa srsima štovanja čitamo sonet koji je sastavio dok je radio na *Sudnjem danu* i vjerojatno ga ispisao na vrhu skela, u kojemu kliče Noći: »O sjeno smrti, u mucu dobri i va-

ljani liječe«. Teško je staviti naporedo silnu snagu te njegove čežnje, njegove želje da spava i da ne vidi, da ne osjeća, da *bude od kamena* radije nego čovjek, »dok traje ova sramota i šteta«, staviti ih naporedo, rekosmo, s produktivnosti koja u svojoj nemjerljivoj energiji i nabrekloj jakosti postaje izrazom takve turobnosti. Ali odakle dolazi ta turobnost? Odakle proistječe stalna melankolija stvaraoaca kojemu je nebo udijelilo nadljudsku umjetničku snagu? Vjerujem da je ključ te tajne izvanredna i tegobna senzualnost koja neprekidno čezne za čistoćom, za duhom, za božanskim, i stalno interpretira samu sebe kao transcendentalnu težnju. »S nizina zemnih često ih visoko, kamo se ufam poći, u snu nosiš«, kaže on jedanput, obraćajući se Noći. Želja koja ga gura je *ljubav*, zaljubljenost bez kraja, dugačka kao njegov život, okrenuta prema ljudskom liku, živućoj ljepoti, čarima koje izbijaju iz čovjeka: uporna snaga ljubavi, sklonost njezinoj blaženoj mucu, kakva se nalazi u drugim jakim naravima koje su obdarene senzualnom osjećajnosti i otpornosti, primjere u Goetheu i Tolstoju.

(Thomas Mann, *Die Erotik Michelangelos*, 1950)

I evo dakle prave fizionomije Michelangelove poezije: poezija bez glazbe i prepuna muke, proživljavana sa silinom daha i bez utjehe pjeva, to jest bez lirskoga dara, kakav je bio svojstven Petrarki, da u izljevju i utjesi najčistijega izraza smiri žalobne tuge svoje duše i bolnu svijest o postojanju, u onoj uzvišenoj spokojnosti koju Michelangelo nikada nije mogao dosegnuti i kojoj je uzalud težio u svakom času svoje duhovne patnje. Otuda njegove oporosti i tvrdoće, katkada titanske izvještačenosti

njegova diktata što ga kanda ništa ne može rasplesiti i izravnati, ni sama moć osjećanja niti pedesetogodišnje vježbanje umijeća izričaja i stihovne prakse, a kamoli uho koje je ipak osjetljivo na modulacije, stare i novije, naše poetske tradicije. [...] Otuda izlomljena crta tolikih njegovih poetskih sastava i mučan zaplet nekih od njih, razmrsivih samo uz pomoć psihološkog izlaganja koje je strano i daleko od užitka poetske kontemplacije. [...] Otuda stil koji je kadšto sentenciozan i konceptualan, klesan ali tvrd i hrapav pod dljetom umjetnika, a neki put višestranu brušen u mukama a ne u igrama riječi, u onim igrama koje se čine da su baroknoga stila, a takve su samo prividno, jer nemaju barokne radosti i raskoši, inventivne lakoće, zadivljujućega mara oko predloženih, traženih i riješenih teškoća, nego su sve te igre goruće i usredotočene u naporu, u napetosti i u titanskom pokušaju da se puste na slobodu ne slike nego svjetlosti za dušu.

(Raffaele Spongano, *Chiarimenti sulla poesia di Michelangelo*, 1964)

Kaže se da Michelangelo nikada nije trebao potpisivati svoje slike ili skulpture jer nije moglo biti nikakve sumnje o njihovu stvaraoću. *Ex ungue leonem*. Posluživši se riječima Sebastiana del Piomba, bilo je tu nešto osobno, nekakav žig da se raspoznaju. Cellini je osjećao da su Michelangelove skulpture imale neki poseban dodir umjesto potpisa. Na isti način postoje tematski i stilistički otisci koji nam dopuštaju da prepoznamo neku Michelangelovu pjesmu. Njegova je poezija po jednosturnoj suglasnosti tako osobna i autonomna (pada mi na pamet sporni pridjev »iskrena«) da među svim vrijednostima što ih

može unijeti u povijest talijanske književnosti nije na posljednjem mjestu to što je autobiografska. Gotovo svi urednici i kritičari podcrtavaju tu »iskrenost«. Pierre de Bouchard napisao je o njemu: *Son principal mérite est la franchise*; i doista Michelangelo je bio iskreniji nego što je to Bouchard uspio proniknuti. Amendola je u svojem predgovoru opravdano ustvrdio: »*Rime* nas uvode u intimnu duhovnost umjetnika, dublje nego crteži, jer one izravno izražavaju njegovu dušu izbjegavajući simbol.« Kao da je htio okarakterizirati svoju osobnu kakvoću, Michelangelo je rijetko potpisivao svoje pjesme, kao što se rijetko potpisivao na svojim umjetničkim djelima. Ali, ponavljamo, to je bio nepotreban oprez. *Rime* predstavljaju fizički, duhovni, moralni autoportret čovjeka i njegova karaktera.

(Robert J. Clements, *The Poetry of Michelangelo*, 1965)